

Tocqueville'in Cezayir Raporlarında Doğa Yasaları ve Güvenlik

Natural Laws and Security
in Tocqueville's Reports on Algeria

Burak GÜRBÜZ*

Öz

Klasik düşünce, çalışma ve özel mülkiyete odaklı bir insan hakları söylemine sahiptir. Çalışma ve özel mülkiyet de insanın güvenliği ile bağlantılıdır. Çalışma, kişilerin doğal ihtiyaçlarını sağlayabilmesi için gerekli bir sosyal faaliyettir, mülkiyet hakkı ise, sermaye birikimi sağlamanın garantisidir. Her ikisi de, insanların geleceğe yönelik güvenlik kaygılarını azaltır ve dayandıkları temel nokta doğa yasalarıdır. Bu yasalar; çalışmanın, yaratılan değere çalışan kişinin sahip olması için "mülkiyet hakkının" doğal bir gereklilikten ortaya çıktığını vurgular.

Bu çalışma, Tocqueville'i ve Cezayir üzerine yazdığı rapor ve mektuplarını ele almakta ve eserlerinde doğa yasalarına dayandığı çalışma ve mülkiyet konularını eleştirel olarak incelemektedir. İncelemenin ilk bölümünde, doğa yasalarına dayanan çalışma ve mülkiyet hakkı üzerine klasik düşünürlerin tanımlamaları ve bu kavramları dayandırdıkları değerler sistemi açıklanırken, Tocqueville'in Cezayir raporları ve mektuplarından örneklere yer verilmektedir. İkinci bölümde ise yine Cezayir notlarından hareketle Tocqueville'in güvenlik sorunu ve demokrasi konusunda söyledikleri

* Doç.Dr., Galatasaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, E-posta: bgurbuz@gsu.edu.tr.

irdelenmektedir. Tocqueville'in liberal, insan haklarına önem veren düşünce sistematığının Cezayir konusunda otoriter bir sistematığe nasıl bürüldüğü gösterilmektedir. Bu dönüşümün sermaye birikimi sürecinin güvenliğini sağlamakla ilintili olduğu savunulmaktadır. Öte yandan "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" serbestliliğinin ardında ilkesel bir liberalizmin ötesinde sermayeyi koruyan ve güvenliğini sağlayan bir sistematığın bulunduğu gösterilmektedir. Böylelikle Tocqueville'in insan hakları tanımının zaman ve mekâna bağlı olarak farklılıklar gösterdiği ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cezayir, doğa yasaları, sömürgecilik, sosyal düzen, sermaye birikimi.

Abstract

Human rights in classical thought are based upon the concepts of work and private property, and both are related with security. Work is a necessary social activity for individuals to provide for their needs and private property ensures capital accumulation. Both decrease uncertainty related to future and rely upon natural laws. These laws imply that both "work" and the "private property", that justifies the individual creating a value owns it, stem from a natural necessity.

In this study, we consider Tocqueville, his reports and letters on Algeria, and provide a critical assessment of his approach to work and property that he builds upon natural laws. We first describe the classical thought approach to work and property using examples from Tocqueville's reports and letters on Algeria. Using the same material, we then discuss his thoughts on security and democracy. We show how the basic values upon which he builds his liberal thought privileging human rights, turns into an authoritarian stance when transferred to issues raised in Algeria. We argue that this turn is related to the concern of securing the process of capital accumulation. Moreover, we show that what underlies the catch-phrase "laissez faire, laissez passer", is relies on a systematicity that aims at protecting and securing capital rather than a liberal principle as such. We thus show how Tocqueville's definition of human rights itself varies through time

and space.

Keywords: *Algeria, natural laws, colonialism, social order, capital accumulation.*

Giriş

Klasik düşünce, çalışma ve özel mülkiyete odaklı bir insan hakları söylemine sahiptir. Her ikisi de insanın güvenliği ile bağlantılıdır. Çalışma hakkı kişilerin doğal ihtiyaçlarını sağlayabilmesi için gerekli bir sosyal faaliyettir. Mülkiyet hakkı ise sermaye birikimi sağlamanın garantisidir. Bu iki hak, insanların geleceğe yönelik güvenlik kaygılarını azaltır ve dayandıkları temel nokta ise doğa yasalarıdır. Bu yasa hem bir yandan “çalışma”nın doğal bir gereklilik olduğuna vurgu yaparken, öte yandan yaratılan değere çalışan kişinin sahip olması için de “mülkiyet hakkının” kutsallığının altını çizmektedir. Bir başka deyişle çalışma özgürlüğü mülkiyet sahipliğiyle beraber düşünülmektedir. Artı-değere sahip olacak kişinin mülkiyet sahibi olması, örneğin Bastiat’da veya Le Mercier de La Rivière’de ön şart olarak görülmektedir.

Söz konusu toplumsal sistem sermaye birikimi rejiminin meşruiyetini topluma inandırmak zorundadır. Bu gereklilik sistemin devamı için zorunludur. Bu çalışmada ele alacağımız konu klasik düşünürlerin ötesinde özel olarak Tocqueville’i ve yazarın Cezayir üzerine yazdığı rapor ve mektuplarını ele alarak bu düşünürün eserlerinde doğa yasalarına dayandığı çalışma ve mülkiyet konularını ve sonuçlarını eleştirel olarak incelememiz olacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde doğa yasalarına dayanan çalışma ve mülkiyet hakkı üzerine klasik düşünürlerin tanımlamaları ve dayandırdıkları değerler sistemini açıklarken, aynı zamanda Tocqueville’in Cezayir raporları ve mektuplarından örnekler sunacağız. İkinci bölümde ise yine Cezayir notlarından hareketle Tocqueville’in güvenlik sorunu ve demokrasi konusunda söylediklerinden bahsedeceğiz. Tocqueville’in bağlı bulunduğu liberal, özgürlükçü, insan haklarına önem veren düşünce sisteminin

Cezayir konusunda otoriter bir önermeye bürünmesini göstermeye çalışacağız. Bunun sebeplerinin temelde sermaye birikimi sürecini sağlaması düşünülen insanların (Cezayir'deki Fransız asker ve Fransız kolonlar) güvenliğini sağlamakla ilintili olduğunu anlatacağız. Dolayısıyla yazarın demokrasiden anladığı “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” ticaret serbestliğinin ötesinde sermaye çevrelerini sürekli koruyan ve kollayan bir sistematığe de bağlı olduğunu açıklamaya çalışacağız. Tabii tüm bunları Cezayir raporları özelinde göstereceğiz. Bu raporlar aynı zamanda Tocqueville'in Cezayir raporlarında bile, doğa ve insan hakları tanımlarında zaman ve süreçlere bağlı olarak farklılıklar olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Tocqueville'in Cezayir Raporlarında Doğal Düzen ve Mülkiyet

Tocqueville'in 1830 yılından itibaren Fransız idaresi altındaki Cezayir ile ilgili çeşitli rapor ve mektupları mevcuttur. Bu çalışmalarda yazar, bir taraftan Cezayir'in Fransa için öneminden bahsederken diğer taraftan, o bölgelerin nasıl kontrol edilmesi gerektiği ve bölgede düzenin nasıl tesis edilmesi lazım geldiği üzerine düşünür.

İlk olarak 1837 yılında yazmış olduğu Cezayir üzerine mektuplarda yazar bölgeyi işgal eden Fransız askerlerin oradaki halkın geleneklerini ve dilini ayrıca coğrafyası ve iklimini bilmediklerini ifade eder. Tocqueville için Cezayir tarihi çok sınırlıdır. İslam'dan başka kendine ait bir tarihi ve kültürü olmayan “yarı-barbar” bir halktan söz etmektedir yazar. Bölge insanlarını tam değil, yarı barbar olarak nitelemesinin nedeni de Cezayirlilerin ticaret bilgisidir. Yazara göre bölgeyi Fransızlardan önce yöneten Türkler, bölgede bilgi ve beceriyi değil, otoriter yönetim şeklini geliştirmişlerdir. Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen yerli halktan çok fazla tepki toplamamış olmalarının tek ve en önemli sebebi, Türklerin de Araplarla aynı dine mensup olmalarıdır. Türkler yazara göre bölgede hiç sevilmemişler fakat buna mukabil Cezayir'de bir düzen kurmayı başarmışlardır. Bu düzen, Cezayirlilerin din önderlerine (Marabout) iç işlerinde serbestlik tanıyan ama buna karşılık, devlet işlerinde onlara hiç söz hakkı tanımayan bir yönetim biçimine dayanır. Bu yöntem kabileler arası

savaşı ve kargaşayı arttırmıştır. Kabileler arası üstünlük kurma savaşlarına Türkler hiç karışmamışlar ve bunları bölgenin kendi iç işleri olarak algılamışlardır. Fakat bir süre sonra bu çatışmalar ülkeyi anarşi ve karışıklığa sürüklemiştir. Onun için Tocqueville'e göre Fransızların yapması gereken ilk iş, ülkede yeniden barışı ve istikrarı sağlamak için kamu düzeninden uzaklaştırılan Arap aristokrasisi ve din önderlerine yeniden itibarlarının verilmesidir. Yazar Cezayir'de sermaye birikimi rejimini kurmadan evvel geleneksel doğal düzeni yeniden inşa etmek istemektedir. Türkler bu düzeni belki bozmamışlardır fakat din önderlerini de kendi iç işlerine karıştırmayarak onları toplumsal anlamda etkisiz hâle sokmuşlardır. Manevi güçlerinin korunmuş olması onların eskiden sahip oldukları prestijleri için yeterli değildir.¹

Doğal düzen nedir? Çalışma klasiklere göre neden bir görevdir? Doğal düzenin temel taşı olan sermaye birikimi rejimi iktisadi açıdan verimli olsa da, ahlaki açıdan nedir? Tüm bu soruları yine Cezayir mektuplarından yola çıkarak iki bölümde incelemeye çalışacağız.

Doğal Düzenden Ne Anlaşılmalı?

Peki, klasik düşünörlere göre doğal düzen nedir? Liberal düşünür Le Mercier de La Rivière, (1767) doğal düzeni "çalışma özgürlüğü" ve "mülkiyet hakkını" tarif ederek anlatır ve ona göre bu yasalar toplumların temelini teşkil eder. Şöyle ki toplum düzeni doğal düzenin bir parçasıdır. Toplumun doğal düzenden anladığı ise kişinin kendi mutluluğu için çalışmasıdır. Fakat bunun yanında çalışma hakkı kişinin kendi özgürlüğüne bırakılmayacak kadar önemlidir, tembelliğin özgürlüğü olamaz, onun için çalışma doğanın insana yüklediği bir görevdir. Görev sonucunda oluşan değer kendisine ait olacağından bu durum, üreten kişi için bir mutluluk vesilesi teşkil edecektir. Bu

¹ A. de Tocqueville, "Deuxième lettre sur l'Algérie", 1837, document produit en version numérique par Jean-Marie Tremblay dans le cadre de la Collection "Les classiques des Sciences Sociales" http://classiques.uqac.ca/classiques/De_tocqueville_alexis/de_la_colonie_algerie/lettre_sur_algerie/lettre_sur_algerie.html, pp. 5-7.

demektir ki üretim yapanlar aynı zamanda kendi ürettiklerini tüketebilmelidirler. Bunun için de ürettikleri malın mülkiyetinin kendilerine ait olması gerekir. Le Mercier de La Rivière'in siyasal otoritesi, genelde doğa yasalarını, özelde mülkiyeti korumakla mükelleftir.² Cumhuriyetçi Diderot 1765 tarihli ansiklopedisinde doğal hukuk maddesini açıklarken önce 'hukuk nedir'in cevabını verir: cevap adalettir. Peki, adalet nedir diye sorduğunda cevabı yine kendisi verir: "herkesin sahip olduğunu herkese vermektir".³ Burada dolayısıyla liberal Le Mercier de La Rivière ile aynı fikirdedir. Ona göre de mülkiyet hakkı doğal hukukun vazgeçilmez bir parçasıdır. Daha sonra, sahip olmanın nasıl bir şey olduğunu sorgular. Burada insanın hırslı, mücadeleci, rekabetçi özelliğine vurgu yapar. Fakat insanın hayvani güdüleri olduğunu kabul edip "insan hayvandır" dese de, başına bir sıfat ekler insanı "mantıklı hayvan" ifadesi ile tanımlar. Kısacası insanı hayvandan ayıran onun çözümlenmeli, Kartezyen mantığıdır. Fakat yine de hayvanda olmayan bu özellik doğal düzen için yeterli değildir, çünkü insanın kendine yönelik heyecanı ve egoist davranışları yine de devam etmektedir. O zaman düzeni ne tesis edecektir? Le Mercier de La Rivière ve Bastiat gibi liberaller için düzeni tesis edecek olan, "çalışma" eyleminden daha çok "toplumun çıkarlarıdır". Dolayısıyla insanın baba olarak, vatandaş olarak görevleri genel çıkarlar doğrultusunda belirlenir. Kısaca söylemek gerekirse Diderot'da doğal düzen, çalışma ve mülkiyet düzenini içinde barındıran ama sadece onunla yetinmeyen aynı zamanda babalık, vatandaşlık gibi toplumsal görevleri de içine alan toplum çıkarlarıdır. Le Mercier de La Rivière'de ise doğal düzen bireysel mutlulukları sağlayacak olan salt bireysel emekten ibarettir. Peki, Tocqueville Cezayir'de nasıl bir düzenden söz etmektedir? Daha ileriki sayfalarda detaylı

² Pierre-Paul Le Mercier de La Rivière, *L'Ordre naturel et essentiel des sociétés politiques*, Librairie, Arthème Fayard, Paris, 2001 [1767], pp. 440-445.

³ D. Diderot., Articles de l'Encyclopédie: Droit Naturel, 1751-1765, document produit en version numérique par Jean-Marie Tremblay dans le cadre de la Collection "Les classiques des Sciences Sociales" http://classiques.uqac.ca/classiques/Diderot_denis/encyclopedie/droit_naturel/droit_naturel.html, pp. 2-7.

değineceğimiz üzere yazarın Cezayir'de önerdiği düzen serbest ticaret düzeninin kurumsallaşması üzerinedir. Fransa'nın Cumhuriyet değerlerinin, toplumsal çıkarların Cezayir halkına göre olmadığını birçok defa tekrarlamıştır.

Yine sanayi devrimi öncesi klasik iktisatçılardan yola çıkarak toplumdaki bölüşüm sorununa eğildiğimizde, Quesnay'in görüşüne göre (1736) doğa yasası herkes için eşit yasalardan meydana gelmesi, kimsenin başkasından daha fazla eşit olamayacağını gösterir. Kısacası doğuştan gelen avantajlarından yararlanarak kimse daha fazla mülkiyet hakkı talep edemeyecektir. Bu bağlamda Quesnay'in doğa yasaları kişinin kendi tüketimine yöneliktir. Tabii yazar 19'ncü yüzyıl sanayi devrimi sonrası kapitalist sermaye birikimi rejimini hesaba katmadığından, ona göre üretimin yegâne amacı tüketim olmalıdır. Onun için sosyal sınıflar, Quesnay'in İktisadi Tablo'sunda (Tableau économique) tarımsal artığı ve tüketimi tetikleyen mekanizmalar olarak görülmektedir. Sermaye birikimi sağlayan kapitalist sınıf yer almadığından sınıfsal eşitsizlikleri Quesnay, üretim ilişkileri çevresinde değil, "mutlak hak ve haksızlık" etrafında ele almaktadır.

Tocqueville'in Cezayir üzerine mektuplarında (1837) mülkiyet meselesine dönersek yazar, Türklerden sonra Fransızların bölgeye yerleşmesi sonucu bir kısım malların el değiştirdiği tespiti yapıp, bunların daha önce Türklere ait olan araziler olduğunu ve bu mülklerin Fransızlara geçmesinin hukuki olacağını söyler. Çünkü sonuçta asıl sahibi bilinmemektedir ve dolayısıyla yeni gelenin, şu anda burada olmayan daha önceki kişiye ait olan mülklere sahip olması eşyanın tabiatındandır. Aslında Türklerin bıraktıkları arazilerin o bölge insanlarına ait olması gerekirken Fransızların sahip çıkması, Cezayir'de mülkiyet sorununun en güçlü olanı kayıran bir şekilde çözüldüğünü göstermektedir. Yazar bu çözümü meşru görmektedir. Türklerin malları dışında yerlilerin elindeki diğer toprakların ele geçirilmesi için oraların Fransızlar tarafından satın alınmasını yazar başta yeterli görür. Fakat daha sonra oraların zorla gasp edilmesini isteyecektir. Bu arada, Arapların çok geniş yerleşim alanlarına sahip olmalarından dolayı topraklarını kolayca ve ucuza satmaya meyilli olduklarını söyler. Böylece "iki ırk" (yazarın Fransız ve Cezayirli

için kullandığı tabirdir) yan yana aralarında bir sorun olmadan yaşayabilirler. Tek sorun, sahip oldukları farklı dinleri olacaktır. Onun içindir ki Fransızların yapması gereken bölge insanını yanlarına çekmek olmalıdır. Burada Tocqueville yeni düzenin temellerini kurmak istemektedir. Bunun sağlanması için yapılması gereken ilk iş yerel halkla olan ilişkilerin geliştirilmesidir. Türklerin Cezayirlilerle aynı dinden olmasının onlara başta bir avantaj sağladığını söyler, ama Fransızların da fikirleri ve sanatı vardır. Böylece uzun vadede bölge insanı Fransız işgalcilerden Türklere nazaran daha fazla yararlanabileceğini öğrenecektir. Yeni düzenin kurulabilmesi için ilk olarak Türklere gelen sistemin istikrara kavuşması, ikinci olarak da Fransızlara karşı ayaklanmış olan Abd-el-Kader'in yakalanması gerekmektedir. Yazar her ne kadar bir düzenin yeniden inşasından bahsetse de, iki farklı halkın barış içinde bir arada yaşamasının oldukça zor olduğunu da altını çizer.⁴ Fakat Fransızlar Cezayirlilerden çok daha medeni ve üstün olduklarından onların geleneklerine, davranışlarına saygı göstermek, onları anlamak yine Fransızlara düşmektedir. Yeni gelenlerin yapması gereken yeniden bir düzen kurmak yerine, orada var olan düzeni çıkarları doğrultusunda kullanmak olmalıdır.

28
Security
Strategies
Year: 8
Issue: 16

Yazar, demokrasi ve insan haklarının insan güvenliğinin olmadığı yerde mümkün olmayacağını söylemektedir. Onun içindir ki Cezayir'de yeni bir düzen kurabilmek için demokrasiden çok güvenliğin sağlanması gerekir. Güvenlik meselesi ise her şeyden önce mülkiyet haklarını, haklara saygıyı ve bireysel özgürlükleri korumayı gerektirir. Ama tabii burada bahsedilen haklar, Cezayirlilerin hak ve hukuklarından çok yeni işgalcilerin haklarıdır. Ancak onların güvenliği ve uyum süreci tamamlandıktan sonra yerli halkın mutluluğu da düşünülecektir. Örneğin Tocqueville, Abd-el-Kader yakalandıktan sonra yazdığı 1847 tarihli raporunda güvenlik meselelerini bir tarafa bırakarak, yerel halkın ve bölgenin barışı ile ilgilenmiştir. Öte yandan

⁴ A. de Tocqueville, 1837, *a.g.e.*, ss. 6-13.

sömürgeleştirmenin bir diğer yönü ise merkez ülkeden bağımsız bir idari yapı oluşturmak gerekliliğidir. Peki, Tocqueville'in Cezayir için önerileri ne kadar klasik düşüncenin temeli olan doğal hukuk ile ilintilidir? Karşı tarafı barbar ve alt kültür insanı olarak nitelendirmek, Cezayir'de yapılacak olan gayriinsani uygulamaları açıklayabilir mi?

Klasik Düşünürlerde Ahlak ve Verimlilik Paradoksu

Quesnay'e döndüğümüzde yazar, insan zekâsının sadece hayvanlardan farklı olmadığını aynı zamanda, insanların zekâsının kendi aralarında da farklı olduğundan bahseder. Bu durum bir eşitsizlik sorunu yaratacaktır doğal olarak. Ama bunun yanında o zaman konu mutlak hak ve haksızlıklardan daha ziyade, insan zekâsını farklılaştıran sebeplere doğru da kayacaktır. O da ahlaktır. O zaman doğa yasalarına bağlı, idari kurallar, ahlaklıları ahlaksızlara karşı, adil olanları olmayanlara karşı korumak zorundadır. "Tableaux économiques" adlı eserinden 29 yıl sonra yani 1765 yılında yazdığı "Droit Naturel" adlı çalışmasında Quesnay otoritenin tanımını daha iyi açıklamaktadır. Ona göre siyasal erkin toplumsal uzlaşya bağlı olması gerekir ve pozitif hukuka dayanması lazım gelir. Bu kurallar herkesin kendisini toplumun bir parçası olarak hissetmesi içindir. Bu kurallar bütünü aynı zamanda insanları kötü ve kurnaz insanlardan korumak amaçlıdır. Örneğin çocuğuna kötü davranan, ilgilenmeyen bir babaya karşı siyasal otoritenin bir yaptırımını olması gerekir; aynı şekilde küçük yaşta doğal nedenlerle yetim kalmış bir çocuğun siyasal erk tarafından korunması gerekir.⁵ Ahlaki meselelere Adam Smith de ilgi duymuştur, insanın bencillik, empati kurma ve tanrıdan korkma, itaat etme gibi birçok doğal özelliklerinden söz etmiştir.⁶ İnsanın daha fazla kazanma, daha fazla başarılı olma hırsını kamçılayan bencil yapısını dengeleyen

⁵ F. Quesnay, *Physiocratie*, Droit naturel, Tableau économique et autres textes, GF-Flammarion, Paris, 1991; pp. 72-78.

⁶ J-D. Boyer, "Adam Smith Problem ou problème des sciences sociales? Détour par l'anthropologie d'Adam Smith", *Revue Française de Socio-économie*, 2009/1-numéro 3, pp. 37-53.

özellikleri arasında başkasını kendi yerine koyma duygusu, Tanrı korkusu ve ahlaklılık yer almaktadır. Fakat zenginleşmeye paralel olarak insanların sosyal statülerinin artıyor olması kişileri tüm bu ahlaki süreçten koparacaktır. Bu durum da zaten bizi “Adam Smith Paradoksu”na götürmektedir. Kısacası Smith’in eserlerinde insanın ahlaki, sosyal tanımlamaları ile ekonomik sistemi arasında ciddi farklılıklar mevcuttur. Hatta buna sosyoloji ve ekonomi disiplinlerinin çatışması da denilebilir. Sosyoloji rasyonel olmayan insan davranışlarına dayalı sosyal ilişkileri incelerken, ekonomi de bireyin rasyonel karar vereceğinden yola çıkarak genel geçer davranış kanunlarına dayalı pozitif bir bilim olduğunu iddia etmektedir.⁷ Mesela, Smith’in 1776 tarihli “Ulusların Zenginliği” adlı kitabında söz ettiği emek-değer kuramı, içinde “örtük” emek sömürsünü barındırır ve bu anlamda emek sömürsüne dayalı, sermaye birikimi rejimi bağlamında Smith’in ekonomi bilimini ahlaki olarak nitelendirmek oldukça zorlaşır. Smith’in emek sömürsünü Rosa Luxembourg, “Sermaye Birikimi” adlı eserinin ilk bölümünde anlatır. Yazar, Smith’in emek-değer teorisini nominal-reel paradoksu bağlamında eleştirir. Emek-değer, reel bir değer ölçüsüdür, oysa Smith’in kapitalist üretim süreci, üretimin en başında emekçiye nominal ücret ödeyerek, onu üretim süreci sonucunda oluşacak olan değer paylaşımından dışlar. Üstelik bu şekilde başlanan bir üretimin sonucunda oluşan değer emek-değer olmayacağı çok açıktır. Bir diğer gayriahlaki davranış, Smith’in zenginlik kavramında yatar. Ona göre serbest ticaret herkesi zengin yapacaktır. Ama bunun için ticari süreçte yer almak gerekir oysa emekçi bunun dışındadır.⁸ Üstelik Smith’in yaşamsal ücret hipotezi ile emekçinin tasarruf yapıp sermaye biriktirmesine olanak yoktur. Sermaye birikimi yapamayan, ücretini üretim süreci başında nominal olarak alan emekçinin de Smith anlamında ticarete konu mal üretip zengin olması mümkün değildir. O zaman soyut kuramlarla sınıfsal gerçekler birbirleriyle örtüşmemektedir. Smith’in

⁷ *A.g.e.*, ss. 37-53.

⁸ R. Luxembourg, *Sermaye Birikimi*, Belge Yayınları, 2004.

sosyal sınıflardan anladığı emek sömürüsü üzerine kurulu sermaye birikimi sürecini açıklamak içindir. Bu anlamdan bakarsak Smith için emek-değer yaratan çalışan ile bugünkü birey arasında pek bir fark yoktur. Çünkü ikisi de etken değil edilgendir. İkisi de kendi içine dönük ve toplumdaki kopuktur. Çalışanın üretim süreci içinde emek-değer yaratması bağlamında sermaye birikimi sağlamasında büyük bir gücü olsa da, ticari süreçten tamamen koparılmış olması onu günümüzün bireyi ile aynı “şey”e dönüştürmektedir. Smith'in artı-değer yaratan çalışanı üretim süreci içinde emek sömürüsüne maruz kalan bir toplumsal sınıftır, ama ticari süreçte etkisiz, edilgen bir “birey”dir. Zaten Smith'in ahlak kuramında bahsedilen emekçi değildir, bireydir. Klasik ve neo-klasik düşünce anlamında birey, kendi vücudundan bile soyutlanmış, dünyadan soyutlanmış hâldedir. Her şeyden soyutlanmış tek bir şeydir.⁹ Dolayısıyla klasik düşüncenin dayandığı iki temel felsefe vardır. Her ikisi de doğal düzene dayanmaktadır. Biri ara sıra vazgeçilir olabilmektedir, bir diğeri ise vazgeçilmezdir. İlki ahlak, insani değerlerdir, diğeri ise sermaye birikimine dayalı üretim sürecidir. Sonuncusundan kapitalizm tarihinin hiçbir safhasında vazgeçilmemiş, ama ahlak ve insan tanımları zaman içinde çok değişime uğramıştır. Tocqueville'in Cezayir raporlarını da bu perspektiften değerlendirmeye alabiliriz.

Tocqueville'in Cezayir Raporlarında Yeni Düzen ve Yönetim

Tocqueville'in biri 1841'de yazılmış, ötekisi ise 1847'de Fransız parlamentosunda yapmış olduğu konuşmadan derlenen iki raporunda, Fransızların Cezayir'deki konumları ve yerli halk hakkında daha önceki fikirlerine nazaran farklı yorumlar bulunmaktadır. Bunun iki temel nedeni vardır. İlki Cezayir'deki siyasi gelişmeler ile ilgilidir, ikincisi ise yazarın bağlı bulunduğu liberal öğretiyi ilintilidir. Tocqueville eserlerinde toplumu, toplumsal gelişmeleri, diğer klasik düşünce adamları gibi gözlemleyerek yazmıştır. Bu gözlemleri ve sonrasında çıkardığı sonuçlar incelediği toplumun egemen siyasi

⁹ J. Généreux, *La dissociété*, Edition du Seuil, Paris, 2008.

ideolojisinin ifade biçimiyle bire bir benzerlik göstermektedir. Bazen aynı toplumda değişen güçler sonucunda Tocqueville daha önce savunduğunun tam tersi tezleri savunabilmektedir. Örneğin Fransa'daki 1848 devrimini anlattığı "Hatıralarında", yazar Paris sokaklarında dolaşmaktadır ve gördüklerinden çok etkilenerek devrimin sosyalist niteliğine vurgu yapar, Avrupa'nın geleceğinin sosyalist olabileceği öngörüsünde bulunur. Ona göre emeği ile geçinenler diğer sınıflara karşı üstünlük kurmuştur ve böylece en alt sınıf tüm toplum ve toplumsal sınıflar üzerinde söz söyleme yetisi kazanmıştır. Sosyal sınıflar arasındaki çatışmalar sadece burjuva proleter çıkar savaşlarını barındırmaz, aynı zamanda Paris ile Fransa'nın taşrasını karşı karşıya getiren bir başka çatışma alanı olması işçi-köylü mücadelesini de gündeme getirmektedir.¹⁰ 1847 yılında "Genç Sol" (Jeune Gauche) adında yeni bir siyasi hareketin başkanlığını yapan yazar, bu vesileyle Marks gibi ileriki toplumsal yapının proleter burjuva çekişmesi üzerine kurulacağını söylemektedir. Bu çekişmenin kilit noktası kişilerin mülkiyet hakkıdır. Yazar şimdiye kadar kutsal sayılan mülkiyet hakkının artık hak olmaktan çıkabileceği uyarısını yapmaktadır. Bu uyarıyı "yaşadığımız zamanlar tarihte hiçbir zamana benzemiyor" diye açıklamaktadır. Dolayısıyla mülkiyet hakkından en fazla yararlanan sınıf olan aristokrasinin yıkılması ve mülksüz emekçi sınıfların iktidara yakın olması ile mülkiyet hakkının tartışılır hâle geldiğini anlatmaktadır. Fakat devrimin kanla bastırılmasından sonra 1850 ve 1851'de yazmış olduğu "Hatıra"larında sosyalizmin geleceği olmayan bir ütopya olduğunu söyleyip onu yerden yere vuracaktır. Yazarın sosyalizmden rahatsız olduğu konuların başında kuramın insanlığın temel haklarından en önemlisi olan mülkiyet hakkını tartışma konusu yapmasıdır.¹¹ Ancak aynı Tocqueville 1847'de aynı şeyi söylememektedir. Ne olmuştur? O yıllarda işçi sınıfı burjuvaziye alternatif bir siyasi güç olarak ortaya

¹⁰ A. de Tocqueville, *Textes économiques: anthologie critique*, Pocket/Agora, Paris, 2005, pp. 353-364.

¹¹ A.g.e., pp. 364-371.

çıkarken, 1848'de yenilmiş ve 1851'de burjuvaziye bir tehdit olmaktan tamamen uzaklaşmıştır. Yine bir başka örnek 1848 devriminin kanlı bir şekilde sona ermesine çok sevinecek ve bu işte emeği geçen silahlı Fransız köylülerine, bu yaptıklarından dolayı methiye düzecektir. Hatta diyecektir ki, “*ben ki onlardan pek haz etmezdim... Şimdi ise hayranlık besliyorum*”.¹²

Quesnay, Droit Naturel adlı çalışmasında insanlığın güvenlik sorununun doğal nedenlere dayandığını söyler. Ona göre, ilk insanlar düşmanlarından korunmak için beraberce ve birbirlerine bağımlı yaşamaya başlamışlardır. Herkesin ortaklaşmasının temel nedeni başkasına karşı güvensizlik, ötekine karşı beslediği korkudur. Göçebelikten yerleşik topluluğa geçmek aynı zamanda beraberinde bir düzeni gerektirmektedir. İnsanların ortak yaşam alanlarını birbirlerine karşı ve başkalarının tecavüzlerinden koruyan pozitif bir hukuk sistemine ihtiyaç vardır. İnsanlar arası eşitsizlik doğal bir düzeni temsil ediyor olsa da, pozitif hukuk sisteminin güçsüzü güçlüden koruması gerekmektedir. Çünkü insanların korunma istemi de doğal haklarıdır. Buna göre insanların hakları olan çalışmalarının sonucunda elde edilen ürünlerin korunması amaçlanmaktadır. Mülkiyet ve miras hakları elde edilen birikimlerin korunmasına yöneliktir.

Doğal hak, doğal düzenden yola çıkarak Tocqueville'in 1841 yılında yazdığı “Travail sur l'Algérie” adlı raporunu değerlendirdiğimizde, bu raporun büyük bir bölümünün Cezayir'deki Fransız askerlerinin ve Fransız yerleşimcilerinin güvenlik sorunları üzerine olduğunu görürüz. Neden yazar Cezayir'de güvenlik meselesine bu kadar önem verir? Güvensiz, istikrarsız, kaygı verici bir durum mu vardır? Varsa niye vardır? Tüm bu soruların yanıtı Fransız askerlerinin Cezayir'i Türklerden sonra zorla zapt etmesidir. Fakat Tocqueville Cezayir'i sömürge olarak görmemektedir. Başka bir deyişle Fransızların oraya medeniyet getirmek için bulunduğunu kabul etmez. Ona göre orada bulunmanın iki taraf için de ticari ve iktisadi

¹² A.g.e., pp. 362-364.

avantajları olacaktır. Mühim olan bu yeni durumun herkese yararlarını yerli halkın görmesini sağlamaktır. Bunun için ele geçirilen topraklarda yeni bir düzen kurulması elzem bir konudur. Bu yeni düzen hem Fransızların kendi güvenliklerini Abd-el-Kader önderliğinde ayaklanmış yerel halka karşı sağlayacaktır hem de Cezayir’de bundan sonra ki Fransızların yönetiminde bir sermaye birikimi rejiminin oluşmasına ve devam etmesine neden olacak hukuki süreçleri inşa edecektir. Rapor bir taraftan askerî yaptırımlar önerirken öbür taraftan da bu askerî önlemlere uyum sağlayacak yeni yönetim biçimleriyle alakalı yeni idari kurumlar üzerinde düşünmektedir. Neden Cezayir Tocqueville için önemlidir? Cezayir’in stratejik manada Fransa için öneminin iki nedeni vardır. İlki Cebelitarık boğazına yakın Mers-el-Kebir limanı sayesinde Fransızların Akdeniz’e giriş çıkışları kontrol etmesi mümkün olmaktadır. İkincisi de Cezayir limanıdır. Burası gittikçe gelişen bir ticaret limanı hâline gelmektedir; aynı zamanda askerî bir üs olarak da kullanılmalıdır. Oysa Cezayir terk edilirse bir başka Avrupa ülkesi buraya yerleşecektir veyahut Müslümanlar yeniden kontrolü sağlayacaktır. Onun için her ikisi de Fransa’nın çıkarlarına ters düşeceğinden, yazar, Cezayir’in ne pahasına olursa olsun elde tutulmasını ister. Bundan dolayı yazar, geri toplumlara medeniyet getirme anlamında Cezayir’in sömürgeleştirilmesinin ötesinde bölge insanları üzerinde hâkimiyet kurulmasının gerekliliğinden bahseder.¹³ Bunun için de doğal haklara dayalı yeni bir düzen gerekmektedir.

Tocqueville daha sonra hâkimiyet kurmak ile sömürgeleştirmek arasındaki bazı farklara işaret eder. İnsanları bir yönetim etrafında toplamak yeterli değildir. Aynı zamanda yerel halkın elinde bulunan topraklara el koyarak bölgede hâkimiyet kurmak da gerekmektedir. Yazar 1841 tarihli raporunda Cezayir’de en önemli meselenin bölgede

¹³ A. de Tocqueville, “Travail sur l’Algérie”, 1841, document produit en version numérique par Jean-Marie Tremblay dans le cadre de la Collection “Les classiques des Sciences Sociales”, 1841, http://classiques.uqac.ca/classiques/De_tocqueville_alexis/de_la_colonie_algerie/travail_sur_algerie/travail_sur_algerie.html, pp. 7-14.

güvenliği tesis etmek olduğunu söyler. Yeni düzenin oluşabilmesi güvenliğe bağlıdır. Bunun için eski Romalıları örnek verir ve onların, sömürgeleştirdikleri bölgelerin yerel halkının sahip olduğu topraklara el koyup kendi “ırkdaşlarına” dağıttıklarını söyler. Dolayısıyla yazar, Cezayir’i idari anlamda yönetmenin ötesinde topraklarına da el konulmasını açıkça önermektedir. Tam hâkimiyet kurabilmek için Cezayir’in sadece kıyı bölgelerini değil, aynı zamanda iç bölgelerini de kontrol etmek gerekir. Her ne kadar bu bölgeler çöl bile olsa özellikle asi Abd-el-Kader’in yaşamına ve güçlenmesine imkân tanımaktadır. Tocqueville “Arapları başıboş bırakıp bizim arkamızda güçlenmelerine ses çıkarmazsak, gelecekte buralarda söz sahibi olmamız mümkün olmaz” demektedir.¹⁴

Raporu toparladığımızda Tocqueville iki konu üzerinde yoğunlaşır. İlki Fransızların ayaklanan Abd-el-Kader’e karşı savaşının nasıl olması ve savaş finansmanının nasıl sağlanması gerektiği üzerinedir. İkincisi ise beraberinde Cezayir’de kurulacak olan sosyal düzenin nasıl olması gerektiği üzerine cevapları kapsar.

Yerli Halkla Savaş ve Maliyeti

Tocqueville’in ilk sorusu Abd-el-Kader ayaklanmasının nasıl önleneceği üzerinedir. Yazarın bunun için çeşitli önerileri vardır. Bunlardan ilki Arapları birbirine düşürmektir. Çünkü yerel halk her ne kadar aynı dine ve kültüre sahip olsa da kabileler arası husumetler bolcadır. Fransızlar Arapların aralarındaki anlaşmazlıkları kendi lehlerine kullanabilirler. Öte yandan, Araplarda yabancı istilacılara karşı ortak bir kin duygusu vardır. Üstelik onları bir arada tutabilecek yegâne şey dindir. Bu bakımdan yazara göre yerli halkın dinine, kültürüne müdahale etmeden yerel halkı baskı altında tutmanın yollarını aramak lazım gelir. Onun içindir ki, Tocqueville çalışmasında sadece sömürgeleşmeye değil aynı zamanda Araplar üzerinde mutlak hâkimiyet kurulmasına da önem vermektedir. Yazar raporunun

¹⁴ A.g.e., p. 14.

devamında Abd-el-Kader'in ne kadar kurnaz bir asi olduğundan bahseder. Çok iyi korunması nedeniyle onu yakalamak şimdilik pek mümkün gözükme de Cezayir halkının gözündeki güveni azaltmanın yolunu aramak gerekir. Bu yol da ancak Araplar arasına nifak tohumları ekerek mümkün olur. Ona göre bölge halkı birçok kabileden oluşmaktadır ve bunlar, kendi aralarında sorunları olduğu gibi, yeri geldiğinde Abd-el-Kader'e karşı da kin besleyebilmektedir. O zaman yazara göre bu kesimleri tespit edip onlara aşırı vaatlerde bulunmak suretiyle onları kandırabilmek mümkün olabilir. Tocqueville Araplar hakkında bir tespitte bulunur: "*Araplar her ne kadar Hıristiyanlara karşı kin besleseler de birden taraf değiştirip Fransızlarla beraber olup birbirlerine karşı saldırabilirler*". Bunun içindir ki "*onları kazanabilmek için ya gönüllerini hoş etmeliyiz ya da çok para dağıtmalıyız*" der.¹⁵

Yazara göre iki tür savaş olabilir. Birincisi herkesi vahşice öldürerek gerçekleştirilebilir. Ama yazara göre bunda pek şansları yoktur. Üstelik bu çok riskli bir yöntemdir ve karşı tarafın husumetinin üzerlerine daha fazla çekilmesine vesile olacaktır.

Diğer yol ise yerli halkın siyasal ve iktisadi haklarını kısıtlamaktır. Bu daha az riskli bir yöntem olup iki uygulaması olacaktır. İlki yerli halkın ticaret yapmasını yasaklayarak onları açlığa mahkûm etmektir. Böylece asilerin gıda teminatı mümkün olmayacaktır. İkinci yol ise ülkeyi bir baştan bir başa talan etmektir. Amerika'da Demokrasi kitabının yazarına göre Abd-el Kader ile savaş durumu Fransa'ya bu hakkı vermektedir. Böylece köylülerin hasatlarına el koyup yakarak ve aynı zamanda hayvanlarını telef ederek onlara yaşam hakkı tanımamak lazımdır. Kabilelere ara sıra uğranıldığı zaman, bu yıkımlar köylüler üzerinde kalıcı etki yapmayacaktır, onun için sık aralıklarla bu talanları uygulamak gerekir ki, yerel halk her zaman Fransızlardan korksun ve onun mutlak

36
Security
Strategies
Year: 8
Issue: 16

¹⁵ A.g.e., pp. 15-18.

hâkimiyetini tanısin.¹⁶ Bu tür operasyonlar için küçük birlikler gerekmektedir. Askerlerin sayıca az olması, onlara daha fazla hareket kabiliyeti sağlayacak ve bölge insanına göz açtırmayacaktır. Bu durum hem Fransız askerlerine güven verecek hem de Araplara Fransız ordusunu hiçbir kuvvetin durduramayacağını gösterecektir. Üstelik sık yapılan baskınlar kabilelerin hep göçebe olarak kalmasını sağlayacaktır. Böylece yerleşik düzene geçip şehirleşemeyeceklerdir. Yazara göre Arapların şehirleşmesini önlemek gerekir. Çünkü şehirleri kontrol etmek küçük göçebeleri kontrol etmekten daha zordur. İkincisi şehirler ticaretin gelişmesi için de uygun yerlerdir. Aynı zamanda Abd-el Kader ve ordusunun beslendiği, yardım aldığı mekânlardır.

Yazarın ikinci sorusu savaşın iktisadi ve sosyal maliyetlerinin nasıl karşılanacağı üzerinedir. Bölgede hâkimiyet kurmak için yapılacak olan askerî harcamaları iyi yönetmek gerekir. Bunun için maliyetleri azaltmak adına iktisadi ve sosyal verimliliği arttırmak gerektiğini söyler. En başta asker ölümlerinin azaltılmasını ister. Bunun için askerî kışlalar ve hastaneler inşa edilmesi gerekir. Fakat sadece hastane inşaatı yeterli değildir. Bir kere pahalıdır ve yazara göre verimsiz olabilir. Nedeni ise sağlık kuruluşları hastaların iyileşmesi için vardır ve Tocqueville'in yaptığı hesaplara göre asker başına bir hastanenin maliyeti çok yüksektir. Buna mukabil askerlerin hastalanmamasına önem göstermek ve böylece daha az hastanelere gelmesini sağlamak, asker başına sağlık maliyetlerini birden düşürecektir. Bunu sağlamak için de asker başına biraz daha fazla harcama yaparak, onların yemek kalitelerini, hijyen ortamlarını yükseltmek gerekecektir. Bu birinci çözümdür. İkinci çözüm ise, askerlerin acemilikleri ve yeni geldikleri bölge hakkında fazla bilgilerinin olmaması hem yerli isyancılara kolayca av olmalarına hem de alışık olmadıkları çevrede sık sık hastalanmalarına sebep olmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için Afrika'da özel eğitim görmüş timlerin kurulması gerekir. Böylece Fransa'dan her seferinde

¹⁶ *A.g.e.*, pp. 18-22.

kısa süreli asker gelmeyecektir. Bölgede yetişen ve bölgeyi bilen bu askerler, hem düşman karşısında etkisiz kalmayacak hem de çabuk hastalanıp Fransız devletine ek maliyet unsuru olmayacaktır. Yazar onun için ileride bölgenin kendi askerini kendisi yetiştirilmesi gerektiğini önermektedir. Fakat yazarın çözemediği bir sorun vardır: o da uzun süre Cezayir’de kalacak olan askerinin yeniden Fransa’ya dönmesi meselesidir. Asker Fransa gibi bir medeni topluma geldiğinde, Cezayir’den alıştığı ve yerel halka uyguladığı şiddeti ve baskıyı terk etmekte zorlanacaktır. Üstelik baskıcı sert yönetimlere alışık olduklarından Fransa gibi bir ülkede kendilerini yabancı hissedebileceklerdir.¹⁷ Yazar burada söyledikleriyle Fransızların baskıcı yönetim biçimini ve Cezayir’deki insanlar üzerinde yaptıkları baskının şiddetini de itiraf etmektedir.

Sosyal İlişkiler ve Nüfus Sorunu

Bölgenin tam kontrolü için savaş ile beraber sömürgeleşmeyi de sağlamalıyız demektedir yazar. Dolayısıyla Cezayir’e mümkün mertebe Fransız çekmek lazımdır. Sömürgeleşme savaş ile beraber devam etmelidir. Çünkü böylece savaş hem daha kolay kazanılacak hem de daha ucuza mal olacaktır. Araplara karşı üstünlük sağlanması, Fransız nüfusunun Araplara nazaran artış göstermesiyle başarılacaktır. Böylece Fransız ordularını destekleyecek olanların sayısı doğal olarak artacaktır. İkincisi askerlerin Fransa’dan getirilmek yerine bölgeden karşılanacak olması savaşın maliyetini düşürecektir. İlk önce Fransızlar için güvenli olabilecek bölgeleri sömürgeleştirmek gerekecektir. Buralar genellikle yabancılara daha az tepkili, insanların daha mülayim olduğu Cezayir şehri ve etrafında yaşayanlardır. Onun için sömürgeciliğe buradan başlanmalıdır. Diğer bölgelerde ise Fransızlara karşı kin ve husumet vardır. Oralar şimdilik fazla tepki çekmemek için bırakılmalıdır. Yazar Fransızlara karşı tepkili bölgelerin topraklarının çok verimli olmasının altını çizer. Ama yazara göre Fransızların güvenliği iktisadi verimlilikten önce gelir. Zaten yazar daha sonra, yani

¹⁷ A.g.e., pp. 25-30.

güvenliği tesis ettikten sonra, o verimli toprakların kendi vatandaşları tarafından zorla ele geçirilmesini isteyecektir. Şimdilik Cezayir şehrinde gelişmiş bir limanın bulunması, tüm ticaretin buradan sağlanıyor olması yazarın bu şehri sömürgeleştirilmek için ideal bir bölge olarak görmesine vesiledir.¹⁸

İkinci etapta boşaltılan köylerin nüfuslandırılması sorunu vardır. Yeni nüfus ise Fransa'dan gelecek olanlardır. Bunun için ilk olarak boşaltılan köylerdeki topraklara el koymak gerekir. Burada yazar Mitidja bölgesindeki Fransızlara isyan etmiş olan Arapları örnek verir ve bu bölgedeki topraklara el koymanın Müslüman hukukuna göre mümkün olacağından bahseder.¹⁹ Diğer verimli topraklara gelince, o toprakların da Fransızlara geçmesi gerekmektedir. Her ne kadar Fransız hükümetiyle iyi geçinen bölgeler olsa da, bu verimli toprakları Fransızların ya zorla ya da parayla alıp kendi vatandaşlarına vermeleri lazım gelir. Fakat burada bütün klasik iktisatçıların önem verdikleri mülkiyet hakkının çiğnenmesi sorunu vardır. Tocqueville buna bir çare bulur ve her ne kadar toprakların zorla ele geçirilmesi kendisinin hiç tasvip etmediği en tehlikeli uygulamalardan biri olsa da, bu "karışık" durumda özel mülkiyetin bir defalık delinebileceğini söyler. Sonrasında bu gasp edilen toprakların yeniden yerleşime açılma sorunu vardır. Buralara anavatanından gelen Fransızların yerleştirilmesinin lazım geldiğinden, bunun içinde bu bölgelerde kiliselerin, Fransız okullarının vs. kurulması gerektiğinden bahseder. Fakat bu yetmemektedir, aynı zamanda devlet tarafından satın alınmış veya el konulmuş toprakların yerleşimci Fransızlara kolaylık sağlanarak ucuza devredilmesi gerekecektir. Dolayısıyla gelen yerleşimcilere kolaylık gösterilmeli ve Fransa'daki gibi köylüler üzerindeki bürokratik zorluklar ve mecburiyetler burada olmamalıdır. Onun için yerleşimci istediği yere yerleşmeli, istediği üründe istediği gibi uzmanlaşabilmelidir. Fakat bunun için Cezayir'de ürettikleri malları Fransa'ya kolayca satabilmenin önünü açmak gerekir. Başka bir

¹⁸ *A.g.e.*, pp. 30-45.

¹⁹ *A.g.e.*

deyişle yeni gelen Fransız yerleşimcilerin tarımsal ürünlerden kazanacakları gelirlerin garanti altına alınması gerekir.²⁰ Onun için anavatan Fransa, Cezayir'deki yerleşimcilerin ürettikleri ürünlerin ihracatına kolaylık sağlamalıdır. Ama burada yazara göre ince bir çizgi vardır, o da Cezayir'de üretilen her malın Fransa'ya ihracatında aynı kolaylık gösterilmemelidir. Örneğin Cezayirli yerli halkın ürettiği tarım ürünlerinin Fransa içine girmesine olanak verilmemelidir. Fransa ile ticareti Cezayirliler değil, Fransız yerleşimciler yapabilmelidir. Onlar bu ticaretten kazanmalıdır, Araplar değil. Bu tür garantilerin Fransızlara verilmiş olması daha çok yeni yerleşimcinin Cezayir'e gelmesine neden olacaktır. Aynı zamanda onların kendilerini anavatanda gibi hissetmelerini sağlamak gerektiğinin altını çizer. Sürekli yerli halkla savaş hâlinde olan bir devlet, sonuçta oraya yerleşmiş olan sömürgeci Fransız halkını da rahatsız edecektir. Bu açıdan, Fransız ile Cezayir kültürü arasında farklar olsa da, Müslüman ile Hıristiyan birbirinden ayrılrsa da, sömürgeci ile yerli halk aynı topraklar üzerinde yaşamak mecburiyetindedir.²¹

Tocqueville Fransa'da olup da Cezayir'de olamayacak olan özgürlüklerden bazıları olan serbest seçimler, basın özgürlüğü gibi haklar, gelişmekte olan toplum diye nitelendirdiği yerlerde çok önemli konular olmamaktadır. Dolayısıyla Cezayir'de daha fazla demokratikleşme ve özgürlüklerin gelişmesi için çaba sarf etmenin anlamsız olduğunu belirtir. Buna mukabil Fransa'da olmayan bazı özgürlüklerin de Cezayir'de olması gerektiğini savunur. Ona göre bunlardan en önemlisi eğitimde özgürlüktür. Burada Tocqueville'in bahsettiği özgürlük Fransız laik eğitim sisteminde sınırlandırılan dinî eğitimin Cezayir'de serbest bırakılmasıdır. Aslında Tocqueville dinî ve din eğitimi Cezayirlilerin Fransızlara karşı yürüttükleri direnişini kırmak için istemektedir. Daha fazla uhrevi dünya ile ilgilenen halklar, dünyevi konulara daha az itibar edebileceklerdir. Dinî eğitimin

²⁰ *A.g.e.*

²¹ *A.g.e.*, pp. 30-55.

Cezayir'de geliştirilmesi de bunu sağlayacaktır.²²

Yazar, "İslam Üzerine Notlar"ında (1839-1840) bahsettiği üzere, bölgenin iyi yönetimi için Müslüman hak ve hukukunun gözetilmesini ister. Gerçi bunun uygulanmasında bazı zorluklar mevcuttur. Yazara göre Müslümanlıkta Avrupa'daki orta çağ zihniyetine benzer bir biçimde din ile hukuk arasında bağımlılık söz konusudur ve bu durum dinin siyasetleşmesine neden olup İslam medeniyetinin bitmesine vesile olmuştur. Fransızlara isyan eden Abd-el-Kader'in de Marabout (murabıt) diye nitelendirilen dinî önder bir aileye mensup olması nedeniyle, yazar bu kişilere hem saygıyla davranılmasını hem de Fransızların güvenliği için yakından takip edilmelerini istemektedir. Onun içindir ki Cezayirliler okullarında istedikleri gibi eğitim alacaklardır, ama verilen dinî eğitimin gözetim altında tutulması gerekecektir. Çünkü verilen dinî eğitimin kimler tarafından nasıl verildiğinin denetlenmesi, hem toplum içindeki İslami fanatizmin yayılmasını hem de Fransızlara karşı fazladan bir husumetin gelişmesini önleyecektir.²³

Tocqueville'in ilk raporundan tam 6 yıl sonra 1847 yılında yazdığı Cezayir raporunda ise (Premier rapport sur l'Algérie) düşüncelerinde ilk rapora göre değişim görmekteyiz. Bu gelişmede 15 yıl boyunca Fransız sömürmesine karşı direnen Abd-el-kader'in Fransızlar tarafından yakalanmasının önemli bir payı vardır. Fransa'nın Cezayir'deki güvenliğini istikrarsızlaştıran bu adamın etkisiz hâle getirilmesi Tocqueville'in Cezayir'e ve Cezayir halkına bakışını değiştirmiştir. Raporda Cezayir'i üç bölüme ayırır. Küçük Çöl, Bağımsız Kabililer ve Arap ve Berberlerden oluşan Cezayir'in geri kalanı (Le Tell). Yazar için ilk iki bölge Fransa'nın tam kontrolünde olmasa da güvenlikleri için tehlike arz etmemektedir. Çünkü bu bölgelerin göçebe toplum yapısı ve kabile tarzı yaşam biçimi kendi

²² A.g.e.

²³ A. de Tocqueville, *Notes sur le Coran et sur les religions*, Bayard, Paris, 2007, pp. 39-53.

içlerine dönük, şehirlere uzak, ulaşımı zor alanlarda yaşamalarına neden olmaktadır ve bu durumda Fransız sömürge yönetimi için bir tehlike arz etmemektedir. Uzaktan kontrol edilmeleri yeterli olmaktadır. Asıl mesele Le Tell denilen Cezayir'in Fas'dan Tunus'a kadar olan kıyı şeridi bölgesidir. Burası Cezayir, Oran gibi büyük şehir ve limanların bulunduğu önemli ticaret merkezleridir. Buranın kontrolü asilerin gücü kırılarak sağlanmıştır. Dolayısıyla *"bu büyük topraklarda tam bir barış havası hüküm sürmektedir"*.²⁴ Yazara göre bu bölgelerde barış vardır. Herkes her yerde Fransız güçlerine itaat etmektedir. Direnişin gücü kırılmıştır. Tocqueville'in 1847 raporunda bölgenin güvenliği açısından çıkardığı sonuç Fransızların lehinde olumludur. Yazara göre önemli olan bir toplumu yok etmek değil, fakat onu kontrol etmektir. Artık bundan sonra bölgeye barışın gelmesi, yerli halkın Fransızlara karşı olumsuz bakışını değiştirmek için çalışılmalıdır. Arapların Fransızlar hakkında kişisel düşüncelerinden daha çok, onları kendileri için faydalı görmeleri bölge barışı için yeterli olacaktır. Artık Cezayirinin Fransızları içselleştirme vakti gelmiştir. Fransızlar o bölgenin insanları olmuşlardır.

42

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 16

Sonuç

Doğal düzen üzerine olan klasik kuramların ışığında Tocqueville'in Cezayir raporları, klasik düşüncenin yorumlanması bağlamında ilginç sonuçlar çıkarmaktadır. Genellikle Tocqueville, çoğu zaman savuna geldiği liberal değerlerle taban tabana zıt düşebilmektedir. Amerika'daki özgür iş ilişkileri çerçevesinde Tocqueville'e üretim araçlarından yoksun işçinin ne kadar özgür birey olabileceğini sorabiliriz. Ama tabii tüm bu tartışmalar Cezayir raporları ile beraber başka bir boyuta yönelmektedir. Aslında Tocqueville'in emekçiye bakışı (işçi-köylü) değişmemektedir. Sadece değişen

²⁴ A. de Tocqueville, "Premier rapport sur l'Algérie", 1847, document produit en version numérique par Jean-Marie Tremblay dans le cadre de la Collection "Les classiques des Sciences Sociales" http://classiques.uqac.ca/classiques/De_tocqueville_alexis/de_la_colonie_algerie/rapport_sur_algerie/rapport_sur_algerie.html, pp. 6-20.

Cezayir'de anti-demokrat, militarist, otoriter bir Tocqueville olmasıdır. Kişi kendi başına ne kadar özgürce kararlar alabiliyorsa o kadar medenidir. Dolayısıyla Tocqueville'in "barbar" diye nitelendirdiği toplumlar, göçebe kültüründen gelmiş bir arada yaşayan kendi başlarına karar almasını bilmeyenlerdir, çünkü kendileri için bir karar almaya ihtiyaçları yoktur. Tocqueville işçilerin sefaleti üzerine 1835 yılında yazdığı kitapta²⁵ Avrupa'dan insan manzaraları sunduğu zaman İspanya'nın ama özellikle Portekiz'in fakirliğini şaşkınlık içerisinde okurlara yansıtmaktadır. Bu kişilerin aynı zamanda yazarın tabiriyle "kötü eğitilmiş, pis kokan, bilgisiz, cahil insanlar" olması çok garip bir gelişmedir. Yazarın şaşırması, "barbar" diye nitelediği bu tip insanların Avrupa'da ne aradığıdır. Çünkü daha önce bu tip cahil ve saldırgan insanları Amerika'da, Kızılderililer arasında görmüştür. Ona göre Amerikan yerlileri çok az şeyle yetinen insanlardır ve medeni toplumların yaşam standartlarını hayal bile edemeyecekleri için istek bile duymayacaklardır. Yazar bu Avrupa toplumları anlamında maddi rahata, mutluluğa ihtiyaçları olmayan insanları barbar olarak nitelendirir. Dolayısıyla diğer klasik düşünürler gibi Tocqueville'in insan hakları ve doğa yasaları Cezayir yerlileri gibi gayri medeni birçok topluluğu tam olarak kapsamayacaktır. Bu demektir ki, insanın mutluluğuna ve haklarına dayanan temel yasalar ve özgürlükler belli bir eğitim seviyesine ve kültürel seviyeye ulaşmamış insanlar için çok da geçerli olmayacaktır.

Son olarak diyebiliriz ki, Tocqueville Cezayir'de serbest ticaret düzenini kurmak istese bile, bunu başında askerî bir yetkilinin olduğu merkezi bir otorite sayesinde gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Çünkü bölgede Fransızların varlıklarını sürdürebilmesine yarayan en önemli kurum Fransız askerleridir. Ancak merkezi bir idare sayesinde Cezayir'de doğa yasalarına uygun bir yönetim biçimi uygulanacaktır.

²⁵ A. de Tocqueville, "Mémoires sur le paupérisme", 1835, document produit en version numérique par Jean-Marie Tremblay dans le cadre de la Collection "Les classiques des Sciences Sociales" [http://classiques.uqac.ca/classiques/ De_tocqueville_alexis/memoire_pauperisme_1/memoire_pauperisme_1.html](http://classiques.uqac.ca/classiques/De_tocqueville_alexis/memoire_pauperisme_1/memoire_pauperisme_1.html), pp. 10-25.

Ama bu doğal düzen bölge halklarının önceden kabul etmesi gerektiği bir yönetim biçimi olacaktır. Cezayirlilerin bölgede yaşayabilme sebebi otoriteye itaatkâr olmalarına, Fransızların ki ise yerli halk üzerinde kontrol gücünü elinde bulunduran güçlü merkezi yönetim biçimlerine bağlı olacaktır.

SUMMARY

The analysis of Tocqueville's reports on Algeria in the light of classical thought that relies upon natural laws provides so interesting insights that it reveals the ambiguities concerning his liberal claims. The inherent contradiction of the free individual principle becomes explicit once the fact that the worker is deprived from the means of production is considered. Fundamentally, Tocqueville's view as regards the laborer (worker and peasant) does not change. The individual is civilized to the extent that s/he can "freely" decide. Consequently, societies that he qualifies as uncivilized, are characterized by having a nomad culture, being constituted of individuals living together, unable of taking individual decisions because they do not need to take decisions for themselves. In his book on the misery of workers (Tocqueville, 1835) he relates poverty in Spain and especially in Portugal with amazement. He qualifies them as poorly educated, stinking and ignorant. He is dazed by the fact these uncivilized people are living in the middle of Europe (a civilized region). He had first encountered these people in America among the Indians whom he considered to settle for little, practically unwilling to reach living standards of Europeans because they were unable of envisioning it. Basically, Tocqueville considered uncivilized people as not having the necessity of material empowerment. It follows that natural laws that rely on human rights and liberties are considered to be invalid for uncivilized people not having reached a certain educational and more generally cultural level.

Finally, although Tocqueville envisaged the establishment of a free trade order in Algeria, he conceived its realization through a centralized authority. This authority was the military because it was the

most powerful organization that ensured French occupation of Algeria. It is through this central authority, he argued, that Algeria could adopt a governance consistent with the natural laws. This process de facto assumed that the Algerians aspired to such a natural order. The cohabitation of Algerians with French depended on Algerians' capacity to comply with the central authority, and the efficiency of French central governance.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

GENEREUX J., *La dissociété*, Point-Seuil, Paris, 2008.

LE MERCIER DE LA RIVIERE Pierre-Paul, *L'Ordre naturel et essentiel des sociétés politiques*, Paris, Librairie Arthème Fayard, 2001 [1767].

LUXEMBOURG R., *Sermaye Birikimi*, Belge yay. İstanbul, 2004.

QUESNAY F., *Physiocratie*, Droit naturel, Tableau économique et autres textes, GF-Flamamarion, Paris, 1991.

DE TOCQUEVILLE A., *Textes économiques: anthologie critique*, Pocket/Agora, Paris, 2005.

DE TOCQUEVILLE A., *Notes sur le Coran et autres textes sur les religions*, Les éditions Bayard, Paris, 2007.

Makaleler:

BOYER J-D., "Adam Smith Problem ou problème des sciences sociales? Détour par l'anthropologie d'Adam Smith", *Revue Française de Socio-économie*, 2009/1- numero 3.

İnternet kaynakları:

DE TOCQUEVILLE, A., “Mémoires sur le paupérisme”, 1835, document produit en version numérique par Jean-Marie Tremblay dans le cadre de la Collection “Les classiques des Sciences Sociales” http://classiques.uqac.ca/classiques/De_tocqueville_alexis/memoire_pauperisme_1/memoire_pauperisme_1.html

DE TOCQUEVILLE A., “Deuxième lettre sur l’Algérie”, 1837, document produit en version numérique par Jean-Marie Tremblay dans le cadre de la Collection “Les classiques des Sciences Sociales” http://classiques.uqac.ca/classiques/De_tocqueville_alexis/de_la_colonie_algerie/lettre_sur_algerie/lettre_sur_algerie.html

DE TOCQUEVILLE A., “Travail sur l’Algérie”, 1841, document produit en version numérique par Jean-Marie Tremblay dans le cadre de la Collection “Les classiques des Sciences Sociales” http://classiques.uqac.ca/classiques/De_tocqueville_alexis/de_la_colonie_algerie/travail_sur_algerie/travail_sur_algerie.html

DE TOCQUEVILLE A. “Premier rapport sur l’Algérie”, 1847, document produit en version numérique par Jean-Marie Tremblay dans le cadre de la Collection “Les classiques des Sciences Sociales” http://classiques.uqac.ca/classiques/De_tocqueville_alexis/de_la_colonie_algerie/rapport_sur_algerie/rapport_sur_algerie.html

DIDEROT D., Articles de l’Encyclopédie: Droit Naturel, 1751-1765, document produit en version numérique par Jean-Marie Tremblay dans le cadre de la Collection “Les classiques des Sciences Sociales” http://classiques.uqac.ca/classiques/Diderot_denis/encyclopedie/droit_naturel/droit_naturel.html

47

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 8

Sayı:16